

20 SEPTEMBER 2024

Rainer Zitelmann: 80 år senare - befinner vi oss fortfarande på "vägen till trældom"?

(<https://www.svensktidskrift.se/rainer-zitelmann-80-ar-senare-befinner-vi-oss-fortfarande-pa-vagen-till-traldom/>)

Friedrich Hayek skickade in "The Road to Serfdom" till tre amerikanska förlag som alla refuserade den. En vän satte honom dock i förbindelse med University of Chicago Press och boken publicerades slutligen i USA den 18 september 1944. Den första upplagan var endast 2.000 exemplar. Inte så konstigt, för vem skulle förvänta sig att amerikanska läsare skulle vara intresserade av en bok som skrevs som ett svar på den brittiske ekonomen och politikern William Beveridges idéer?

Redan ett år senare publicerade dock Reader's Digest en förkortad version och distribuerade den till miljontals hushåll i USA. "The Road to Serfdom"

har sedan dess översatts till 20 språk och sålts i flera miljoner exemplar.

Hayek träffade uppenbarligen en nerv. På 1940-talet var statsinterventionismen på frammarsch i både Europa och USA. Precis som idag var den rådande uppfattningen att staten skulle ingripa aggressivt i ekonomin, med höga skatter och strikta regleringar. Dessutom fanns det en missuppfattning bland intellektuella att nationalsocialismen var en form av kapitalism. År 1939 sa filosofen Max Horkheimer, medgrundare av Frankfurtskolan: "Men den som inte vill tala om kapitalism bör också hålla tyst om fascismen."

Hayek förklarade senare att hans bok i första hand var riktad till dem bland den brittiska socialistiska intelligentsian som såg nationalsocialismen som en reaktion på klassiska socialistiska trender. I själva verket var nationalsocialismen ett resultat av dessa tendenser.

Socialister på den tiden undvek att beskriva Hitlers rörelse och system som "nationalsocialism" för att förneka den intellektuella affiniteten mellan de två ideologierna, de föredrog termer som "fascism" eller "nazist". I dag vet vi – även om Hayek inte kunde ha vetat det vid den tiden – att Hitler utvecklade en växande beundran för Sovjetunionens planekonomiska system. År 1942 försvarade Hitler den sovjetiska planekonomin inför sin inre krets: "Man måste ha full respekt för Stalin. På sitt sätt är han ett geni ... och hans ekonomiska planering är så allomfattande att den bara överträffas av vår egen fyraårsplan. Jag hyser inga som helst tvivel om att det inte har funnits några arbetslösa i Sovjetunionen, i motsats till kapitalistiska länder som USA."

I juli 1941 sa Hitler: "En förnuftig användning av en nations krafter kan bara uppnås med en planerad ekonomi ovanifrån." Och...: "När det gäller planeringen av ekonomin är vi fortfarande bara i början och jag föreställer mig att det kommer att bli fantastiskt trevligt att bygga upp en omfattande tysk och europeisk ekonomisk ordning." Uttalanden som dessa bekräftar Hayeks grundläggande tes.

År 1971 betonade Hayek att hans bok i första hand handlade om den klassiska socialismen, som syftade till att nationalisera produktionsmedlen. Men nationalsocialismen kan i ekonomiska termer ses som en föregångare till den moderna socialismen. Till skillnad från den klassiska socialismen strävar den moderna socialismen inte längre efter att förstatliga produktionsmedlen utan upprätthåller istället fasaden av privat äganderätt. Begreppet privat äganderätt urholkas dock stadigt,

vilket gör det till en juridisk formalitet utan verklig substans. Denna förändring leder till att entreprenörer i allt högre grad blir föremål för statlig kontroll och styrning.

I ett tal i maj 1937 beskrev Hitler denna filosofi: "Jag säger till exempel till den tyska industrin: 'Ni måste producera det och det nu.' Sedan återkommer jag till detta i fyraårsplanen. Om den tyska industrin skulle svara mig: 'Det kan vi inte', då skulle jag säga: 'Okej, då tar jag över det själv, men det måste göras'. Men om industrin säger till mig: "Vi kommer att göra det", då är jag mycket glad att jag inte behöver ta på mig det."

Hayeks bok presenterar också en andra viktig tes: Förlusten av ekonomisk frihet föregår förlusten av intellektuell och politisk frihet. Kritiker som ifrågasätter Hayeks tes pekar på Storbritannien, som efter andra världskriget införde extremt höga skatter och ett omfattande program för nationaliseringar. Även om de ekonomiska konsekvenserna blev katastrofala – och först reverserades av Margaret Thatcher, som beundrade Hayek – gick den politiska friheten inte förlorad. Kritikerna är något på spåren. Förlusten av ekonomisk frihet leder inte nödvändigtvis eller omedelbart till förlust av politisk och intellektuell frihet. Men Hayek hade mer rätt än fel. Se på det senaste exemplet med det socialistiska Venezuela. Venezuelanerna förlorade först sin ekonomiska frihet. Den politiska friheten försvann efter det.

Av Hayeks varningar att döma är det tydligt hur relevant hans bok är än i dag. Till skillnad från 1980- och 90-talen är den ekonomiska friheten på reträtt. Tron på "industripolitik" har kommit att dominera i Kina, USA och Europa. Samtidigt är den intellektuella friheten hotad när förespråkare för en "woke"-ideologi strävar efter att politisera alla aspekter av livet. Till och med matematik betraktas numera som 'rasistiskt' av vissa, samtidigt som yttrandefriheten är hotad. Motståndare till ekonomisk frihet är ofta också motståndare till intellektuell frihet.

Rainer Zitelmann är författare till "Hitlers [nationalsocialism](https://hitlers-national-socialism.com/)".
<https://hitlers-national-socialism.com/> (<https://hitlers-national-socialism.com/>)

Denna artikel publicerades först i [WALL STREET JOURNAL](https://www.wsj.com/opinion/80-years-later-are-we-still-on-the-road-to-serfdom-bf2e03d8)
(<https://www.wsj.com/opinion/80-years-later-are-we-still-on-the-road-to-serfdom-bf2e03d8>).